

UNITATEA DE CREDINȚĂ ȘI DE NEAM ÎN VECHIUL TESTAMENT (IEȘIREA 20) ȘI LA UNII PĂRINȚI ATHONIȚI

Pr. dr. Cătălin VARGA

Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Abstract

The current paper is focused on the subject of unity (Hebr. ehad) at the chosen people, which traces its root in God Only (ehad YHWH) and which is established by the event on Sinai and by the reception of the Law (Ieșirea 20). The prophets of the Old Testament would insist on the necessity of fulfilling the Torah, as a unique foundation for the maintenance of unity as a people and for monotheistic faith. God's unity manifests itself through the unity of His people, which is why Israel undertook to abide by the Law given by God through Moses, in order to perfect themselves in this exercise of unity and coherence in faith. At the fathers of the Holy Mountain we notice the same biblical preoccupation to maintain the unity of faith, through the cultic and dogmatic fulfilment of the decisions of Œcumenical Synods. The unity of faith or pan-orthodoxy is the genuine expression of the practice of Christian virtues.

Keywords: unity, faith, nation, the Law of Moses, the Holy Mountain.

Unitatea lui Yahwe și unitatea poporului ales (Ieșirea 20)

Ideea de unitate, cu întregul ei corp semantic și cu toate ramificațiile sale, nu reprezintă un concept exclusiv aplicat în creștinism sau, cum probabil anticipăm concret, în spațiul iudaic¹. Cu certitudine, am tinde să alipim ideea de unitate identității de neam sau

¹ Pentru evrei, unitatea de neam era asigurată de credința în Legea lui Dumnezeu. Credința îngloba doi termeni ebraici, cu diferite înțelesuri: primul este *emuna* care viza credința în înțelegerea ei tradițională, iar cel de-al doilea termen, *bitahon*, însemna încrederea în Dumnezeu și în împlinirea făgăduințelor Sale. Rabinii subliniau nu atât importanța credinței ca atare, cât mai curând consecințele dezastuoase ale negării credințelor fundamentale: cei ce neagă Învierea, originea divină a Torei și încrederea în Providență, vor fi excluși de la viața de apoi. A se vedea Geoffrey Wigoder, *Enciclopedia Iudaismului*, traducere de Radu Lupan și George Weiner, Editura Hasefer, București, ²2016, p. 158.

oricărei substructuri a acestei identități, căci vorbim de o unitate ființială în lume, de o unitate națională specifică popoarelor, de o unitate teritorială specifică regiunilor, localităților sau altor reperi demografice, și poate, cel mai concret vorbim de o unitate în familie.

Vorbim de unitate în ceea ce privește poporul ales, sau mai specific, în ceea ce privește formele acestui popor de manifestare cultică și de manifestare a identității de neam. Dar, cu toate acestea, omul societății moderne nu pare să atribuie ideea de unitate, de unitate și centralitate, fie ea și numerică, Bisericii. Din ce motiv oare?

Oricum am privi lucrurile, dincolo de reverberațiile pe care, numerologic, ni le oferă ideea de unitate, trebuie să revenim, cel puțin ideatic, la ideea de absolută unitate descoperită în sânul Sfintei Treimi. Dogmatic vorbind, orice unitate pe care încercăm să o definim, să o structurăm și să o aplicăm în spațiul mundan, este o reflexie minimalizată asupra unității absolute pe care o surprindem ca fiind proprie Sfintei Treimi.

Pentru iudei, unitatea sau ideea de „unul, singurul” era reprezentată prin termenul ebraic de *ehad* (אֶחָד), care își găsește punctul de boltă în textul din Deuteronom 6, 4: *Ascultă, o, Israel. Domnul, Dumnezeul nostru este singurul Domn*². Aceste cuvinte sunt de fapt dogma monoteistă fundamentală a Vechiului Testament, textul de bază al unității de neam și de credință³, alături de cel din Ieșirea 20. Odată cu exodul, israeliții descoperiseră unicitatea Dumnezeului lor dar și faptul că *dumnezeii* egipteni nu puteau face nimic pentru a opri poporul lui Yahwe să părăsească Egiptul. Pentru că evreii au experimentat prezența vie a Dumnezeului lor în istorie, ei puteau să-L numească pe Domnul: „Dumnezeul nostru” sau „Sfântul lui Israel” (Psalm 71, 22; Isaia 1, 4; 5, 19; Ieremia 50, 29⁴ etc.).

²Se poate traduce, de asemenea, din limba ebraică, în câteva moduri diferite, cu scopul de a pătrunde toate nuanțele filologice: „Domnul, Dumnezeul nostru, Domnul este unul”; sau „Domnul este Dumnezeul nostru: Domnul este unul”; sau prin varianta mult mai literară: „Ascultă, Israel, de Yahweh. Yahweh, Dumnezeul nostru este Unic”. A se vedea L.R. Fisher, *Ras Shamra Parallels*, vol. 1, Pontificium Institutum Biblicum, Rome, 1972, p. 361.

³Gareth Crossley, *Vechiul Testament explicat și aplicat*, traducere de Dinu Moga, Editura Făclia, Oradea, 2008, p. 155.

⁴Pr. Athanase Negoiță, *Teologia biblică a Vechiului Testament*, Editura Sophia, București, 2004, p. 53; Walter Eichrodt, *Theology of the Old Testament*, vol. 1, Westminster Press, Philadelphia, 1961, p. 271; Bernhard W. Anderson, *Contours of Old Testament Theology*, Fortress Press, Minneapolis, 1999, p. 42.

Astfel, poporul avea o cunoaștere empirică cu privire la unicitatea și realitatea Domnului. Termenul ebraic de *ehad* exprimă nu doar unicitatea, ci și unitatea lui Dumnezeu. Yahwe nu era doar primul dintre dumnezei, ca Baal în panteonul caananit, sau Amon-Ra în Egipt, sau Marduk în Babilon, ci El era Unul și singurul Dumnezeu ce exista cu adevărat, deci Yahwe era omnipotent. Acest atotputernic Dumnezeu Unic era Cel care i-a cerut lui Israel să-L iubească, revelând astfel un alt aspect al caracterului Său⁵.

Textul scripturistic ce stă la baza acestei lucrări, ca laitmotiv al ei, este reprezentat de întreg capitolul 20 al Cărții Ieșirii sau a Exodului. Cartea Ieșirii, pe lângă caracterul ei formator în istoria unui popor, reprezintă o carte ce aduce toate valorile religioase și politice prefigurative formării oricărui popor. Ieșirea poporului din robia egipteană a coincis cu cel mai sublim act de eliberare națională, întocmai cu cel al multor alte popoare, iar Legea primită pe Sinai, îi redă evreului demnitatea, învățându-l să lupte și să muncească pentru fericirea sa și a societății din care făcea parte⁶. Unitatea națională și de credință formată atunci, de după evenimentul Sinai, a redat Israelului elemente native de cultură, religie, națiune, civilizație – toate îmbinate laolaltă și care interferează într-un dat organic, specificitate a unității ca popor suveran⁷.

Textul din Ieșirea 20 este reperul clar al Legii. De asemenea, este încadrarea pe care Dumnezeu o oferă poporului Său, ca acesta să meargă spre definitivat, spre unitate, spre ceea ce îi era necesar, spre pământul făgăduinței. Israeliții existau doar după unitatea de neam și de credință. Israeliții au dus cu ei o cultură și o unitate de neam, pe care, în Egipt, au menținut-o și prin care s-au identificat, fiind recunoscuți ca minoritate în Egipt. Pe de altă parte, centralitatea cultică avea să fie continuată de prezența a noi idealuri: credința puternică într-un singur Dumnezeu. Templul avea să fie încadrat ca simbol al unității de neam, ba chiar ca și centralitate a acestei unități⁸.

⁵Peter C. Craigie, *Deuteronomul*, traducere de Daniela Rusu, Editura Logos, Cluj-Napoca, 2008, pp. 192-193.

⁶Jan Assmann, *Exodus: Die Revolution der Alten Welt*, C.H. Beck Verlag, München, 2015, pp. 20-25.

⁷Moses Rosen, *Învățăături biblice*, Federația Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România, București, ¹1979, p. 87; Michael Walzer, *Exod și Revoluție*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2011, p. 17.

⁸Mireille Hadas-Lebel, Esther Starobinski-Șafran, *Incursiuni în iudaismul antic*, traducere de Horia Aramă, Editura Hasefer, București, 2005, p. 73.

Rabinii sunt de părere că Tora (simbolul prin excelență al unității neamului Israel) este pe de o parte adresată atât poporului ca entitate corporată – ca simbol al unității psihice, iar pe de cealaltă parte, fiecărei persoane în parte din popor ce-a intrat relațional în Alianța cu Yahwe⁹. Această perspectivă duală a raportării la Legea lui Dumnezeu (atât ca popor, cât și ca individ separat), reprezintă exhaustiv, expresia unității prin excelență a ethosului iudaic.

Cele zece porunci nu fac altceva decât să plaseze direcții pentru un popor ce sălășluia în idolatrie faptică, iar dacă nu era faptică, cel puțin conceptual, ea exista. Legea reprezintă un perpetuu, o directivă multiplă ce trebuia să rămână ca etalon juridic și moral pentru perioada dobândirii pământului făgăduinței și viețuirii în acesta. Dar Tora este mai mult decât un etalon, în ea se consumă întâlnirea dintre Dumnezeu și om, pentru că Tora este destinul lui Israel. Legea nu a luat ființă pe calea speculației, nici pe calea inspirației poetice – ci prin intermediul revelației. De aceea, unitatea de neam și de credință a Israelului este asigurată de împlinirea Legii – esența identității iudaice¹⁰.

Tema unității de credință și de neam la unii Părinți Athoniți

În problema unității cu ceilalți creștini, spunea starețul Dionisie, un mare duhovnic athonit, că pentru instaurarea guvernului lui Antihrist, este nevoie mai întâi de slăbirea Ortodoxiei, singura lor stavilă împotriva înfăptuirii nelegiurii, iar această slăbire de unitate, trebuie realizată din interior¹¹. Părinții din Sfântul Munte, spre exemplu, se rugau pentru toată lumea, inclusiv și pentru întoarcerea celor rătăciți (unii dintre ei înaintemergători ai Antihristului), însă nu împreună cu aceștia, ci singuri în chilia lor. Arhimandritul Sofronie mărturisea că el se roagă pentru mântuirea tuturor, însă Dumnezeu nu ne poate ajuta dacă noi nu dorim ajutorul închisându-ne în egocentrism¹². Nu știm cu siguranță cu ce cuvinte se

⁹ Nahum M.Sarna, *The JPS Torah Commentary: Exodus*, The Jewish Publication Society, Philadelphia, 1991, p. 109.

¹⁰ Abraham Joshua Heschel, *Dumnezeu în căutarea omului. O filozofie a iudaismului*, traducere de Ștefan Iureș, Editura Hasefer, București, 2001, p. 239.

¹¹ Arhim. Efrem, *Starețul Dionisie, Duhovnicul de la Sfântul Munte Athos*, Editura Prodromos, 2009, pp. 115-116.

¹² Arhim. Sofronie, *Cuvântări duhovnicești*, vol. 1, traducere de Rafail Noica, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2004, pp. 321-322.

ruge părintele Sofronie pentru ceilalți, dar știm din opera sa, că Rugăciunea lui Iisus, cu întregul ei conținut teologic, fiind altoită pe inima și mintea noastră, poate înlocui celelalte rugăciuni¹³.

Riscul de a deveni fundamentalisti în exprimare este unul încă actual, de aceea, este imperios necesară actualizarea învățăturii părintelui nostru Dumitru Stăniloae, care în lumina faptului că Biserica Ortodoxă cuprinde în ea toate confesiunile despărțite de ea, întrucât ele nu s-au putut despărți deplin de Sfânta Tradiție, cât și datorită faptului că Sfântul Duh nu este absent din nici o făptură care s-a învrednicit de rațiune¹⁴, putem vorbi despre așa-numita „sobornicitate deschisă”¹⁵. Acesta este conceptul cheie ce sintetizează deschiderea ortodocșilor spre membrii celorlalte culte creștine pe principiul „unitate în diversitate”, adică toate celelalte „Biserici nedepline”, chiar și evreii mesianici, sunt chemate prin această „sobornicitate deschisă” să renunțe la accentuarea excesivă doar a unei părți din credința Apostolilor pe care se întemeiază istoric și doctrinar, și să primească plenitudinea eclesială a Bisericii Ortodoxe care este deschisă tuturor, trăind astfel potrivit întregului în Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolică¹⁶. Aceasta pentru că, după cum spune Pr. Noica, ortodoxia sălășluiește ontic în firea oricărui om rațional¹⁷.

Omul pierde duhul unității și pentru că nu-L înțelege corect pe Dumnezeu ca fiind Unul într-o unitate a Duhului. Dumnezeu, spunea Pr. Dionysios¹⁸, este existența mai sigură ca unitatea în matematică, fiindcă El nu este doar o ființă, ci Dumnezeu este Însuși Ființa (ebr. *Yahwe-hay*). Omul Vechiului Testament zadarnic încerca să rămână într-o unitate de credință, căci el nu-L înțelegea pe Dumnezeu în

¹³ Arhim. Sofronie, *Rugăciunea – experiența Vieții Veșnice*, Editura Deisis, Sibiu, 2007, p. 165.

¹⁴ Pr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2, EIBMBOR, București, 1997, pp. 267-268.

¹⁵ Pr. Dumitru Stăniloae, „Sobornicitatea deschisă”, în *Ortodoxia*, (1971), nr. 2, pp. 165-180.

¹⁶ Pr. Aurel Pavel, Ciprian Iulian Toroczka, *Adevăratul și falsul ecumenism. Perspective ortodoxe asupra dialogului dintre creștini*, Editura Universității Lucian Blaga, Sibiu, 2010, pp. 146-147.

¹⁷ Ieroschim. Rafail Noica, *Cultura Duhului*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2002, p. 47.

¹⁸ Dionysios Tatsis, *Cuvintele Bătrânilor*, traducere de IPS Andrei Andreicuț, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2013, p. 61.

termenii monoteismului creștin¹⁹, ci în sensul păgânescului heno-teism²⁰ (Dumnezeirea-Una, înțeleasă ca un singur ipostas), spune Pr. Sofronie²¹. Observăm, deci, că duhul unității autentice de credință intră în strânsă dependență de înțelegerea corectă a perihorezei, a unității și consubstanțialității celor Trei Ipostasuri.

Ceea ce se distinge în monahismul Sfântului Munte este stăruința lui în adevărata și curata Tradiție, adică statornicirea unității în duh ortodox. Pentru că duhul unității era transmis de la un părinte îmbunătățit duhovnicește la altul, Arhim. Sofronie spunea că numai duhul starețului Siluan a ținut obștea lor unită în decursul vremurilor tulburi²².

Sf. Sofronie Saharov și-a împrumutat această învățătură despre paternitatea duhovnicească de la însuși marele lui duhovnic, Sf. Siluan, care spunea că de la Sfinții Apostoli și până astăzi, monahii au experiența iubirii divine, iar acest har ce-l poartă în inimile

¹⁹ Cuvântul grecesc *monoghenēs* este compus din adjectivul *mónos* care se traduce prin „singurul, unicul” și substantivul de origine verbală *ghénos* care este destul de disputabil în lumea bibliștilor, căci se poate traduce fie prin „Unicul-Născut / Singurul-Născut”, referindu-se strict la relația ontologică dintre un copil și tatăl său, adică la paternitatea copilului; fie se poate traduce prin „Unicul de felul său”, mutându-se accentual pe unicitate, însă pierzându-se orice conotație legată de descendență sau naștere. Secolul al IV-lea patristic a arătat că termenul de *monoghenēs* are un rol important în determinarea consubstanțialității, nașterii din veșnicie și originarea Fiului din Tatăl. Tocmai de aceea, Sf. Alexandru folosește termenul pentru a desemna existența din veșnicie a Fiului, împotriva celor ce susțineau că a fost un timp anistoric când Fiul nu exista. A se vedea Henry G. Liddle, Robert Scott, *Greek-English Lexicon*, Harper&Brothers, New York, 1883, p. 977; William Arndt, F. Wilbur Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, University of Chicago Press, Chicago, 1979, p. 527; Alexander Alexandrinus, *Epistola de Ariana haeresis deque Aarii depositione*, PG 18, col. 553.

²⁰ Cuvântul *henoteism* provine din limba greacă, unde *henos* se traduce prin „unul”, iar *Theós* prin „Dumnezeu”. Termenul în sine este destul de alunecos pentru creștinul de astăzi, căci el face să se înțeleagă unicitatea lui Dumnezeu strict la nivelul persoanei, în timp ce *monoteismul* lasă loc să se înțeleagă că Dumnezeirea, Una în esență, poate cuprinde mai multe Ipostasuri. Tocmai îngustimea henoteismului explică aplecarea evreilor din vechime spre politeism, cu toate că Tora și Profetii interziceau aceste manifestări.

²¹ Arhim. Sofronie, *Nașterea întru Împărăția cea Neclătită*, traducere de Rafail Noica, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2015, pp. 49-50.

²² Arhim. Sofronie, *Cuvântări Duhovnicești*, vol. 2, traducere de Rafail Noica, Editura Accent Print, Suceava, 2013, pp. 19-20; Arhim. Sofronie, *Corespondența cu Protoiereul Gheorghe Florovski*, traducere de Rafail Noica, Editura Accent Print, Suceava, 2016, pp. 34-37.

lor este atât de mare încât dacă oamenii ar putea vedea slava acestui har măreț, lumea întregă s-ar minuna de el, însă starea aceasta se păstrează într-o smerenie ca toți să se mântuiască²³.

Toată această profundă înțelegere mântuitoare este posibilă, fiindcă starețul Siluan vedea viața lumii duhovnicești ca un întreg, într-o unitate Sfântului Duh. În virtutea acestei unități de credință, orice fenomen, fie duhovnicesc, fie malefic, se repercutează asupra întregii lumi. Dacă este un fenomen mântuitor, atunci toți sfinții din ceruri se bucură, dar dacă este diabolic, cu toții se întristează. Însă fenomenele duhovnicești, doar sfinții le pot percepe, datorită capacității lor fine de a le înțelege²⁴.

Urmaș într-o același duh al paternității siluane, Arhim. Zaharia explică și mai clar taina unității de neam și de credință. Singurul Care ne poate dărui duhul unității este Sfântul Duh, deoarece doar prin Duhul ne unim cu Hristos și cu semenii noștri într-o veșnicie, de aceea, scopul viețuirii noastre este să-L păstrăm într-o noi și între noi pe Sfântul Duh, pentru ca împreună cu toți credincioșii să serbăm Praznicul Tuturor Sfinților – sărbătoare imediată după Praznicul Coborârii Sfântului Duh²⁵.

Prospectiv, putem spune că unitatea duhovnicească este singura cheie necesară spre a putea pătrunde într-o tărâm mistic al koinoniei. Cei ce trăiesc în dezbinare și luptă de partide, după paradigma celor din Corint (I Corinteni 1), riscă să se autoexcludă din Împărăția iubirii și a unității de neam și de credință²⁶. Aceasta este de acum înainte lupta noastră duhovnicească, de a prelua duhul de unitate și de credință al sfinților noștri părinți, de a ni-l împropria, pentru ca tot la fel de curat să transmitem mai departe duhul Ortodoxiei, fiilor noștri duhovnicești.

²³ Sf. Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejzii și iadul smereniei. Însemnări duhovnicești*, traducere de Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2001, pp. 181-182.

²⁴ *Viața și învățătura starețului Siluan Athonitul, scrise de ucenicul său, arhimandritul Sofronie*, traducere de Ioan Ică sr., Editura Deisis, Sibiu, 2004, p. 105.

²⁵ Arhim. Zaharia Zaharou, *Răscumpărând Vremea (Efeseni 5, 16)*, traducere de Florin-Cătălin Ghiț, Mariam Vicol și Tecla de la Essex, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2014, pp. 101-102.

²⁶ Pr. Mihai Petian, *Epistola I către Corinteni: Introducere, Traducere și Comentariu*, Editura Andreiana, Sibiu, 2016, pp. 60-64.

Concluzii

Unitatea de neam și de credință, conform învățaturii Vechiului Testament și a teologiei părinților athoniți, este imperios necesară pentru a indica lucrurile care trebuie să se arate demne de luat în seamă, cuvintele adevărate ce trebuiesc luate ca reper, dar și pentru a sublinia o judecată ce se încheie cu o dreaptă sentință. Unitatea indică natura omului sincer cu aproapele său, demn de încredere în acțiunile sale. Cuvântul de „credincioșie” în raport cu tema unității de neam și de credință include raportul cu o altă persoană întru unitatea Duhului, de aceea, poate că s-ar traduce mai acurat prin „veracitate, fidelitate”, căci starea de unitate este un dat prin care o persoană poate exersa încrederea.

Psalmistul îl roagă pe Dumnezeu să-l conducă pe calea cea dreaptă (Psalm 43, 3). La fel cum lumina face posibil mersul, în mod similar, unitatea întru Dumnezeu *Yahweh*, conduce către mântuirea neamului și a individului în parte. Dacă va exista vreun timp în care unitatea de credință și de neam să fie eclipsată, atunci poporul lui Dumnezeu nu-L va mai avea pe *YHWH* drept protector și va trăi un timp înspăimântător lipsit de repere duhovnicești²⁷ (II Paralipomena 15, 3).

²⁷ Cristian Prilipceanu, „Aspecte ale credinței și mărturisirii în Vechiul Testament”, în vol. *Credința și mărturisirea ei* (Petre Semen, Liviu Petcu eds.), Editura Doxologia, Iași, 2010, pp. 435-436.